

KAHRAMANMARAŞ BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

KIRGIZİSTAN-TÜRKİYE
MANAS ÜNİVERSİTESİ

MUS ALPARSLAN
ÜNİVERSİTESİ

DÜNYA ETHNOSPOR
KONFEDERASYONU

TÜRK
KENEŞİ

TÜRK TARİH
KURUMU

TÜRK HALKLARININ GELENEKSEL SPOR OYUNLARI VIII

Kahramanmaraş 2019

ERKEN CUMHURİYETTE BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR POLİTİKALARI ÜZERİNDEKİ ALMAN VE SOVYET ETKİSİ*

Mutlu TÜRKMEN**

Öz

Cumhuriyetin kurucu kadrosu, yeni bir toplumsal ve siyasal model olarak ortaya koydukları ulus devleti sağlam temeller üzerine inşa etmek için eğitim politikalarına özel bir önem vermişlerdir. Bu politikalar içerisinde beden eğitimi ve spora karşılık gelen alan da hem toplumsal görünürlük hem de uluslararası ilişkilerdeki etkililik bakımından fevkalade önemsenmiştir. Bu nedenle gerek merkezi yönetime bağlı teşkilatlar gerekse dolaylı olarak denetim altında tutulan toplumsal teşkilatlar aracılığıyla bu alana tam hâkimiyet kurulmak istenmiştir.

Beden eğitimi ve spora dair politikaları üretilirken Cumhuriyetin kurucu kadroları yakın ilişki içerisinde buldukları Alman ve Sovyet ülke modellerinden ve bu ülkelerden gelen uzmanlardan faydalanmışlardır. Bu araştırmada, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında beden eğitimi ve spor politikalarının üretilmesinde ve uygulanmasında Alman ve Sovyet etkilerinin üzerinde durulmuştur.

1. Giriş

İmparatorluk mirasından kurtularak yeni bir ulus yaratmak isteyen Cumhuriyetin kurucu yöneticileri için yurtiçinde olduğu kadar yurtdışında da meşruiyet kazanmak öncelikli amaçlardan birisi olmuştur. Özellikle modern sporun yeni gelişmeye başladığı bir dönemde uluslararası propagandanın en güçlü aletlerinden birisi olarak öne çıkan sporun bu yönü Cumhuriyet yöneticilerince de göz önünde tutulmuştur (Türkmen, 2013: 319). Yöneticilerin yakın ilişkide buldukları ülkelerin başında gelen Almanya ve Sovyetler Birliği bu konuda esin kaynağı olmuştur.

Cumhuriyet yönetimi, göreve geldikten sonra uluslararası ilişkilerde sportif faaliyetlere önem vermiş ve henüz Cumhuriyetin kurulmasının

---

* Bu araştırma, yazarın "Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor; İşçi Sporları ve Türkiye'deki Etkileri (1923-1938)" başlıklı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Bayburt Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

ardından birkaç ay geçtikten sonra 1924 Olimpiyat Oyunlarına katılacak milli takımlar için 17 bin lira ödenek tahsis etmiştir.

H. Özmaden (2010: 1445-1446), yeni kurulan Cumhuriyetin uluslararası alanda tanıtımı için sportif faaliyetlerden çok şey beklenildiğinin altını çizmektedir:

Fevkalade bir inkılâp yapan ve bunu bütün dünyanın gözü önüne koyarak aleyhinde bütün olumsuz izleri kökünden koparıp atmak mecburiyetinde olan bir memleket her şeyden evvel çeşitli propaganda vasıtalarına müracaat etmek mecburiyetindeydi. Çünkü yakın zamanlara kadar milletlerin yegâne propaganda vasıtası estetik sanatlarını diğer memleketlere göndermek ve orada bir tiyatro binasının istiap edebileceği birkaç bin kişiye bu sanatkârları alkışlattırabilmektir. Hâlbuki sinema, radyo vesaire gibi medeni vasıtalar icat edildi edileli bu sanatkârlar da rağbeti kaybetmiş ve bunların yerine sporcu kabileleri geçmişti. Zira bir spor müsabakasında elde edilen bir başarıdan herkes aylarca bahsediyor dolayısıyla o ülkenin propagandası spor vasıtasıyla yapılabilmektedir. Yeni bir Türk insanı imajının yerleştirilmesinde propagandanın önemi anlaşılıyordu. Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber yapılan yeniliklerle Türk erkeği başındaki fesi atmış, Türk kadını çarşaf ve peçeden kurtulmuş Türk insanı medeni giyiş ve yaşayış tarzı olarak Avrupalılardan farksız bir duruma gelmişti. Cumhuriyetin kurulmasıyla kazanılan bu medeni hal ile Türklüğün şerefini, namını, ahlakını hala muhafaza ettiğini bütün dünyaya göstermek beynelmilel müsabakalarda kazanılacak başarılar sıklıkla dile getirilirken spor faaliyetlerinin milletler arasında dostluk meydana getirmek açısından beynelmilel diplomasiden daha önemli olduğu vurgulanmaktaydı.

Burada, görüşleri kurucu elitten farklılaşan ve sporun faydacı kullanımının ötesinde değer bulması gerektiğini düşünen Burhan Felek'in uluslararası spor yarışmalarına yaklaşımına da değinmek gerekmektedir. Felek'e göre bir ülkede sporun gelişimiyle ilgili olarak bu yarışmalara katılmanın belirleyici bir etkisi vardır; Türkiye de sporunu geliştirebilmek

için, başta olimpiyat oyunları olmak üzere, bu tür yarışmalara mutlaka katılmak durumundadır. Bu yarışmalar, dünya ölçülerine göre Türk sporunun çeşitli dallardaki düzeyini gösterecek ve gelişmesine katkı yapacaktır. Ayrıca, halk arasında, spora duyulan ilgiyi ve aktif ya da pasif spora katılımı yükseltecektir (Akgül, 2001).

Felek'e göre, bu tür yarışmaların bir diğer önemli fonksiyonu da ülkelerin siyasal tanıtımına ve uluslararası barışın oluşturulup korunmasına katkı yapması noktasında ortaya çıkmaktadır. Felek, bu düşüncesini "çok defa sefirlerin yapamadığı yaklaşımları spor temasları kolaylaştırmıştır" diye dile getirir (Akgül, 2001).

Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin en fazla yakınlaştığı, destek aldığı ve sportif temaslarda bulunduğu ülkeler Almanya ve Sovyetler Birliği'dir. Özellikle 1930'lu yıllarda ülkemize gelen önemli Alman spor adamları, hem ülkemizde beden eğitiminin temellerinin atılmasına katkı sağlamış hem de Türk spor politikasının oluşturulmasına öncülük etmiştir. Diğer yandan Cumhuriyet kurulduktan itibaren Türk takımların en fazla temasta bulunduğu takımlar Sovyet takımlarıdır. Dolayısıyla bu iki ülkenin Türk sporunun gelişiminde önemli etkileri olmuştur.

2. Alman Etkisi

Türkiye'deki spor faaliyetleri ve yönetim modelleri Alman örnekleriyle birebir örtüşmemekle birlikte, bu örneklerden çok fazla esinlendiği ortadadır. Bu esinin kaynağı, ülkemize gelen Alman spor adamları, Almancadan çevrilen kitaplar ve Almanya'ya ziyaretlerde bulunarak bilgi alan Türk spor adamları olmuştur. Türk sporundaki Alman etkisi Osmanlı dönemine dayanmaktadır. Özellikle dış politikada Almanlara yakınlaşan İttihatçı kadrolar, fizik kültürü politikaları konusunda da Almanların etkisi altında kalmıştır (Türkmen, 2013: 322)

Topyekûn savaş fikrinin Almanya'daki önemli isimlerinden Olmar von der Goltz, Osmanlı ordusunda önemli hizmetler yürütmüş ve 'Goltz Paşa' unvanıyla anılmaya başlanmıştır. Kendisinin 1894'de yazdığı ve iki yıl sonra Türkçeye *Millet-i Müsellaha* ismiyle çevrilen kitabında Goltz, savaşı bir dünyanın mümkün olmadığını ve Fransız devriminden itibaren artık savaşların cinsiyet ve yaş gözetmeksizin bütün vatandaşların katılımıyla kazanabileceğini öne sürüyordu. Bu yaklaşım savaşın sadece

devlet yönetimi ve ordunun işi olmasından çıkıp tüm milleti içine alan bir fenemone dönüşmesine neden olmuştur. Bu fikirler, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kötü gidişe son vermek isteyen İttihatçıları derinden etkilemiş ve çoğu geleceğin Kemalist elit yönetim kadrosunu oluşturan bu kimseler, Goltz Paşa'nın da teşvikiyle para-militer teşkilatlar kurmaya yönelmiştir (Akın, 2004: 133).

Cumhuriyetin ilk ulusal spor örgütü olan TİCİ'nin yöneticileri Alman meslektaşları ile irtibatlarını sürdürmüştür. TİCİ, 1933 yılında Carl Diem ve Johannes Seiffert tarafından hazırlanan *Spor Sahaları ve Stadyumlar* adlı kitabı tercüme ettirmiştir. Önemli bir diğer gelişme olarak, Mimar Seyfettin Nasih'in, Maarif Vekâleti tarafından Avrupa spor mimarisi hakkında inceleme yapmak üzere Almanya'ya gönderilmiş olmasıdır. Bu incelemeler sonunda hazırlanan rapor 1933 yılında *Mimari Dergisinde* "Stadyumlar" başlığı altında yayınlanmıştır. Mimar Seyfettin Nasih, bu yazısında Almanya'da sporun gelişimini, izlenen spor politikalarını Almanya'da yapılmış stadyumları ve stadyum inşası için gerekli teknik bilgileri aktarmıştır. Stadyumları milletlerin medeniyet seviyelerinin göstergesi olarak nitelendirmiştir; "Stadyumlardaki tekâmül, bu eserlere malik olan milletlerin yüksek kültür ve kabiliyetlerine canlı bir misaldir" (Nasih, 1933, Akt. Korkmaz, 2007: 19-20).

Beden eğitimi Almanya'da Nasyonal-Sosyalist ideallerin yükselişi döneminde özellikle ideal ırkın gelişiminde üzerinde önemle durulan bir konuydu. Türkiye'deki tek parti rejimi 'nasyonal sosyalist' bir eğilim taşımamakla beraber buradaki uygulamalar Türkiye'de de esinlenmelere neden olmuştur. Selim Sırrı, yurt dışında kitle hâlinde yapılan sporun ve zaman zaman bu etkinliklerin halka gösteri şeklinde sergilenmesi uygulamalarının Türkiye'de de gerçekleştirilmesini isteyerek İsveç cimnastiğini Türkiye'ye getirmiştir. Özellikle Cimnastik Şenliklerinin düzenlenmesinde rol oynamıştır. Türkiye'de cimnastik şenlikleri gelişimini Almanya'daki gelişmelerle beraber ele almak daha açıklayıcı olacaktır (Meşeci, 2007: 143).

A. Hitler (2005: 331) cimnastiğe verdiği önemi "ırkçı devlet, eğitime görevinin, beyinlere pompa ile bilgi doldurmakla sınırlandırıldığına inanmayacak, uygun bir terbiye ile sağlam vücutlar yetiştirecektir. Fikrî alışkanlıklarının geliştirilmesi ikinci plânda gelecektir" şeklinde ifade etmiş ve Stuttgart'da 30 Temmuz 1933'de cimnastik festivali

hazırlatmıştır. Aynı dönemlerde Türkiye'ye baktığımızda, Almanya'da nasyonal-sosyalist ideallerin yükselişine koşut olarak geliştiği gözlemlenen beden eğitiminin 1930'lardan itibaren ülkede üzerinde önemle durulan bir konu hâline geldiği görülmektedir.

1930'lu yıllarda CHP spor danışmanı Nizamettin Kırşan ile CHP teşkilatından Turhan Rabat Almanya'ya gönderilmiş ve Hitler'in ünlü Nazi örgütlenmesine bağlı ve Carl Diem tarafından kurulan "Jugend" örgütünü yakından incelemişlerdi. Almanya'da bu örgüt tüm spor ve gençlik faaliyetlerini kontrol etmekteydi. Bu uzmanların Türkiye'ye dönüşlerinde verdikleri raporda Alman modelinin genç Türkiye için en uygun model olacağı belirtilmiş ve böylelikle Carl Diem'in Türkiye'ye davet edilmesi kararı alınmıştır. Carl Diem, 1933 Eylül ve Ekim aylarında İstanbul'a gelerek bir rapor hazırlamış ve "Jugend" örgütüne benzer bir "Gazi Gençliği" örgütü dâhil bir dizi tavsiyeler yapmıştır. Carl Diem, Türkiye'ye geldiğinde dünya çapında bir üne sahipti. Asıl ününü 1936 Berlin Olimpiyatlarında yaptıklarıyla kazanmıştır (Atabeyoğlu, 2001: 13-15). Diem, hatıralarında spor yöneticilerine yaptığı "Gazi-Jugend" adlı gençlik teşkilatı ve bütün ülkeyi dokuz kısma ayıran ve her birinin başına büyük yetkilerle donatılmış Sport-Vali'ler geçiren tekliflerinin büyük rağbet gördüğünden bahseder (Akın, 2004: 71).

1930'lu yıllarda Türkiye'ye davet edilen Alman spor yönetiminin önemli bir diğer ismi de Dr. Goenther'dir. Kendisi dağcılık konusunda eğitim vermek üzere Türkiye'ye gelmiş ve konuyla ilgili bir de rapor hazırlamıştır. Yine 1933 yılında bir Beden Terbiyesi Enstitüsü kurmak üzere Leipzig Üniversitesi'nden Hermann Altrock Türkiye'ye davet edilmiş ve kendisine bir rapor hazırlattırılmıştır (Akın, 2004: 70).

TİCİ'nin 1936 yılında yerini Türk Spor Kurumuna bırakması ve sporun CHP'ye bağlanması, ayrıca bütün sporcuların partiye üye olmalarının mecburi kılınması, TSK'nın Alman Spor Teşkilatını örnek aldığını ortaya koymaktadır (Özmaden, 1999: 153). Ancak nazi etkisi Türkiye'de TİCİ'nin sonunu getirmekle kalmamış, dönemin bir başka bağımsız spor örgütü olan Türkiye Olimpiyat Cemiyeti de uluslararası olimpik kurallara tamamıyla aykırı olarak bu süreçte TSK'ya bağlanmıştır (Atabeyoğlu, 2001: 17-19).

Bunun yanı sıra Türk sporuna model olarak Alman teşkilatlarının gösterilmesine karşı çıkan spor adamları da olmuştur.

TİCİ'nin kurucularından olan ve Atletizm Federasyonu Başkanlığı yapan Burhanettin Bey de, Alman spor teşkilatı modelinin Türk Spor Teşkilatına uyarlanma çalışmalarını eleştirenlerden bir tanesidir. Burhanettin Bey, eleştirisinde Alman Spor Teşkilatı Başkanı Tschammer'in Anadolu Ajansı ile yapmış olduğu mülakata yer vermiştir. Tschammer bu mülakatında, Almanya'nın spor teşkilatının sorunlarından bahsederek, Almanya'daki beden eğitimi ve spor sisteminin düzeltilmeye çalışıldığını; askerler için beden terbiyesinin gerekli olduğunu ancak sporculara askerî talim yaptırmanın sporla bağdaştırılamayacağını; sporun esas amacının ise milletler arasındaki dostluk ve karşılıklı saygı hislerini geliştirmek olduğunu kaydetmiştir. Burhanettin Bey, Tschammer'in görüşlerine referansta bulunarak şunları söylemiştir (Felek, 1934: 3):

Bugün dünyanın en müfrit milliyetçilerinin elinde her şubesi tam askerî bir inzibatla idare edilen Almanya'nın en selahiyetdar spor adamının bu sözü de artık gösterir ki; spor bir zevk, bir refah ve bir arzu meselesidir. Bunu ancak bu karakterini bozmayarak idare etmekle yaşatabiliriz... Spor şahsın ve hususi teşebbüslerin malı, fakat hükümet ve milletin mahmisi olarak kalmalıdır.

Dolayısıyla Burhanettin Bey, sporun askerî bir bağlamda ele alınmasını ve spor yönetiminin devlete bağlanmasını doğru bulmamış, sıklıkla önerilen Alman modellerine olumsuz bakmıştır.

TİCİ ile ilgili tartışmaların yoğunlaştığı 1930'lu yıllarda hükümet yetkilileri, sadece Alman spor teşkilatları üzerinde incelemeler yapmakla yetinmemiş, özellikle İtalyan, Çek ve Sovyet spor modelleri de incelenmiştir (*Türk Spor*, 1933: 8). Ancak bu sistemlere de karşı çıkanlar yeni kurulacak spor teşkilatının hedefinin, Türk gençliğini ne faşizme ne de hitlerizm prensiplerine göre oluşturmak olmadığını, bu üç sistemde de şahsiyet ve isteği dikkate alınmadığı ve onların amacının gençler arasında doğrudan doğruya askerî bir idare tarzı tesis etmek sureti ile onları daha askerlik çağına girmeden evvel kati bir disiplin altına almak ve muayyen bir hedefe doğru sevk etmek olduğundan yeni kurulacak gençlik teşkilatının hedeflerinde bunların olmaması gerektiğini ileri sürerek, Türk gençliğinin hiçbir zaman cebri bir kumanda ile beden terbiyesi veya spor yapmaya sevk etmek düşüncesinde değil, Türk gençliğinin kendi istek ve

şuuruna göre seveceği bir sporu seçmesi kolaylığını tanıyan bir teşkilatın Türk gençlerinin bünyesine daha uygun olacağını belirtmekteydiler (Kanok, 1935: 4).

1938 yılında çıkarılan Beden Terbiyesi Kanununu hazırlayan Rahmi Apak, dönemin Avrupa'daki etkili gençlik teşkilatlarını yakından incelemişti. Herber Reidegel'e göre, Apak'ın incelemeleri sonucunda hazırladığı kanun, Alman gençlik teşkilatı "Jugend" ve İtalyan gençlik teşkilatı "Ballila"yı örnek almıştı. Ayrıca kanunda Macar gençlik teşkilatının da dış görünümünden faydalanılmıştı. Beden Terbiyesi Kanunu, fiziki kültür üzerinde mutlak devlet denetimini sağlaması açısından başarılı bir girişimdi (Akın, 2004: 77).

1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren ülkede başlayan sanayileşme hamlesinin ortaya çıkardığı nitelikli işgücü sorununa çözüm üretmek için, iş verimliliği bağlamında beden eğitimi ve sporun yapacağı katkılar tartışılırken, Kemalist yönetim kadroları sıklıkla Alman ve Sovyet örneklerine referansta bulunmuştur. Bu dönemde Almanya'da incelemeler yapanlardan bir tanesi olan Sadi İrmak, kaleme aldığı raporda endüstrileşme için sporun oynadığı rolün altını çizerek, "Bizde de artık her fabrika çalışanına belirli bir fiziki kültür aşılama için bir spor merkezine dönmeliydi" demiştir (Akt. Akın, 2004: 181).

3. Sovyet Etkisi

Fiziki kültür hareketlerinin genel halk sağlığı ve iş verimi politikaları ile ilişkilendirilmesinin sadece Almanya ve İtalya'ya özgü gelişmeler olmadığını ve daha çok bu politikaların Sovyetler Birliği'nde başarıyla uygulandığının altını çizen Akın (2004: 99), Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin birbirine daha çok benzeştiğini belirtmektedir:

Bolşeviklerin iktidara geldikleri Rusya'nın koşulları Anadolu'yla büyük benzerlik gösteriyordu. Bolşevikler de iktidara geldiklerinde Kemalistler gibi büyük bir çoğunluğu köylü olan bir toplumla karşılaşmışlardı. Hem bu ilk koşulların benzeşmesi hem de bu dönemde Sovyet Rusya'yla sürdürülen yakınlaşma politikası neticesinde, gerek siyasi elitler gerek de model arayışındaki entelektüeller Bolşeviklerin kamu sağlığı projelerini büyük bir dikkatle takip ettiler. Bolşeviklerin büyük çoğunluğu köylü ve cahil bir

kitleyi, medeni ve üretken bir topluma dönüştürme çabasındaki başarıları Kemalistlerin gözlerini kamaştırmıştı.

Sovyetler Birliği'nde Eğitim Komiserliği'nin 1926 yılında yaptığına benzer bir uygulamayı Türkiye'de Maarif Vekâleti 1930 yılında yapmış ve öğrencilerin spor kulüplerine katılmalarını yasaklayan bir genelge yayınlamıştır. Bu yasaklamanın gerekçesi olarak da "terbiyevi mahzurlar" ve "rekabet" gösterilmiştir. Vekâletin yayınladığı talimatname ile beden terbiyesi ve fikir terbiyesinin birlikte yürütülmesi esas kabul edilmiş ve temel olarak çocuklar ve gençler yarışma sporlarının doğuracağı rekabetçi ahlaktan korunmaya çalışılmıştır. Nitekim zaman içerisinde kulüplerin öğrencileri üye yapmasına ilişkin yasaklama gevşemiş ve kulüplerin öğrencileri üye alması yaygın bir uygulamaya dönüşünce, 1938 yılında BTGM kuruluşunu takip eden süreçte ilgili talimatname hatırlatılarak yasak kesin biçimde uygulamaya konulmuştur (Akın, 2004: 103-104).

1930'lu yıllarda Sovyetler Birliği'nde ön plana çıkan Taylorist üretim ve Taylorist rekreasyon sürecine bağlı olarak, tüm fabrikalarda başlatılan beden egzersizleri programları, Türkiye için de önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Bu dönemde Sovyetlerden maddi yardım alarak sanayileşme atacağına kalkan Türkiye'de, fabrikalarda Sovyet modellerine benzeyen sportif tesisler oluşturulmuştur. Bu tesislerin yapılmasında da yine Sovyet mimar ve spor adamlarının tavsiyeleri belirleyici olmuştur.

Erken Cumhuriyet döneminde Türk spor politikasının yapılmasında en önemli esin kaynaklarından olan Sovyetler Birliği, Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmek için sportif temaslara büyük bir önem vermiştir. Bu temaların başlatılması için girişimler henüz Cumhuriyet kurulmadan önce başlamışsa da uluslararası baskılar nedeniyle bu ilişkiler engellenmiş veya kesintilere uğramıştır.

İki ülke arasında ilk sportif karşılaşma için 1922'de Moskova'ya davet edilen Türk futbol takımı, SSCB'ye gidemedi. Bunun nedeni olarak uluslararası federasyonun (FİFA) Türk takımına yaptığı baskı gösterilmiştir. Zira bu dönemde Sovyetler Birliği uluslararası federasyonun üyesi değildir. Sovyetler Birliği'nde hazırlanan raporlarda Türkiye'deki sporun genel manzarası da ortaya serilmiş ve Türk burjuva spor örgütleri yanında 12 yıldır işçi spor örgütlerinin de faaliyette bulunduğu, Teolit ve Beykoz adlı işçi kulüplerinin yeni kurulduğu ve henüz

uluslararası spor federasyonlarına üye olmadığı belirtilmiştir (Fomina, 2009: 134-135).

İki ülke arasında yürütülen diplomatik görüşmelere paralel olarak, FİFA'dan izin alan Türk Milli Futbol Takımı, Moskova'ya giderek Sovyet futbol takımları ile 1924 yılında üç maç oynamıştır. Türk Milli Takımı, 8 Kasım 1924'te II. Moskova takımını 3-1 mağlup etmiş, ancak I. Moskova takımına karşı 2-0 mağlup olmuştur. 16 Kasım 1924'te ise Sovyet futbol tarihinin ilk resmi maçı yapılmış ve SSCB Milli Futbol Takımı Türkiye'yi 3-0'la mağlup etmiştir. Zamoskvoretskiy Stadı'nda yapılan bu maçı SSCB için o zamanlarda rekor sayıda (15 bin) seyirci izledi. Maçtan sonra dönüş esnasında Türk Milli Takımı, Odessa Takımını 1-0 mağlup etmiştir. Türk takımının turnesinden sonra partinin merkezî yayın organı olan *Pravda* gazetesi burjuva sporcularla görüşmelerin mutlaka yapılması gerektiğini ifade ederek, bunun kapitalistler tarafından düzenlenen ideolojik ve siyasi ablukayı efektif bir delme aracı olacağını kaydetmiştir (Fomina, 2009: 135).

VSFK ilkbahar 1925'te yapılacak SSCB Milli Futbol Takımının Türkiye'ye iade-i ziyaretine "olağanüstü siyasi önem" veriyordu, bu ziyaretle SSCB ve Doğu Halkları arasında sıkı bağların oluşacağına inanıyordu. Aynı zamanda Sovyet sporunun başarılarını sergilemek için VSFK en iyi ve en kuvvetli takımın gönderilmesini talep ediyordu. Fakat rövanş görüşmesi FİFA tarafından engellenmeye çalışıldı. Türkiye 1923'ten beri FİFA üyesiydi. SSCB ise RSI üyesi. RSI, Rus seksiyonun doğudaki "burjuva", fakat milli "devrimci" spor takımlarıyla görüşmeleri onaylar veya görmezden gelirken, FİFA, Türkiye Futbol Federasyonu'na uyarıda bulundu. SSCB Spor Komitesi arşivinde bulunan belgeye göre Türk Futbol Federasyonu vekili Yusuf Ziya sorunu çözmek için VSFK ile FİFA arasında arabuluculuk yapmayı dahi önermiştir (Akt. Fomina, 2009: 136):

İstanbul, 27 Ocak, 1925

Vasiliy Taraskin dikkatine

Moskova

Sayın Yoldaş,

Size ilişkilerimizi etkileyebilecek çok önemli, konuda başvuruyorum. FİFA Genel Sekreteri Girschman'ın mektubuna cevap vererek yazı yazdım.

Benden adresinizi istedi. Umarım Rus federasyonun FİFA üyeliği konusunda kolay anlaşsınız. Bu işi kendi tarafımdan da takip edeceğim. Sizin ve Rus yoldaş futbolcuların Türk yoldaşlardan en iyi dileklerini kabul etmenizi rica ederim.

Yusuf Ziya

Türkiye Cumhuriyeti Futbol Federasyonu

Türkiye Futbol Federasyonu, muhtemelen hükümetten aldığı talimatla FİFA'nın onayı olmadan maç yapmaya karar verdi. Bu Türk-Rus ilişkilerine verilen siyasi ehemmiyetin bir kanıtıdır. Böylelikle Türkiye FİFA üyeliğini, Rusya ise işçi spor dünyasındaki devrimci imajını riske atmıştır (Fomina, 2009: 136).

Türk futbol yetkilileri de en az VSFK kadar kendi milli takımının rövanş maçını kazanmasını istiyordu. Bu amaçla ilk önce SSCB milli takımı ile Ankara-İzmir karması arasında 13 Mayıs 1925 tarihinde bir maç oynanmış, maçı SSCB 6-1 kazanmıştır. Bu ön maçta amaç Sovyet takımını analiz etmek ve asıl maç için taktik geliştirmektir. Ardından 15 Mayıs 1925'te Ankara'da rövanş maçı oynanmış ve Sovyet takımı bu maçı da 2-1 kazanmıştır. Bu maçlardan sonra iki tarafın da temasları devam ettirme isteğine rağmen Türkiye, FİFA tarafından ciddi şekilde uyarıldığı için sportif ilişkiler askıya alınmıştır (Fomina, 2009: 137).

Sonraki yıllarda Dünya Ekonomik buhranının sıkıntıya soktuğu Türkiye Cumhuriyeti kredi ihtiyaçlarını karşılamak için Sovyetler Birliği'ne başvurmuştur. Böylelikle tekrar başlayan görüşmeler, SSCB ve Türkiye futbol takımları arasında da yeni görüşmelerin başlatılmasına vesile olmuştur. Bu dönemde Sovyet spor yetkililerinin davranışlarında Türk takımlarıyla yapılan spor görüşmelerinde Sovyet diplomasi gereksinimlerine uyma, Türk-Sovyet dostluğuna zarar verecek olaylardan kaçınma, gerektiğinde spor yarışlarının skoruna müdahale etme eğilimleri ağır basmıştır (Fomina, 2009: 138).

Siyasi ilişkiler ışığında SSCB ile sportif temaslarını Türkiye de devam ettirmek istiyordu. Bu sefer Türk spor yetkilileri Türkiye'nin "denge" politikasına uydu: hem FİFA'yı, hem SSCB'yi memnun edecek formül bulundu. 1931'de Türkiye milli takımı isim değiştirerek Moskova'ya Türkiye Üniversiteler (Milli) Futbol Takımı adı altında gönderilmiştir.

Buna rağmen Moskova'nın her tarafında asılı olan maç afişlerinde Türk futbol takımı Türk Milli Futbol Takımı olarak geçiyordu. Mayıs 1931'de Dinamo Stadi'nda yapılan maç 50 bin izleyici toplamıştır. Maçın ilk yarısı 2-2 berabere bitmesine rağmen, maçın hakemi Şelçkov Sovyet futbolcular gol atana kadar ilk yarıyı bitirmemişti. Ancak 49. dakikada SSCB gol kaydedince ilk yarıyı bitirmişti. Devre arası 15 dakika yerine 40 dakika sürdü. Çünkü Türk Milli Takımı ilk yarıda haksızlık yapıldığı gerekçesiyle maça devam etmeyi reddediyordu. Ancak yapılan görüşmelerin ardından maç devam etmiş ve ikinci yarıda her iki takım da birer gol kaydetmişti. Böylelikle maçın sonucu 4-3 oldu. Birkaç gün sonra yapılan değerlendirmede Moskova Beden Terbiyesi Konseyi bu tartışılan golün iptal edilmesini kararlaştırmış ve iki ülkenin ilişkilerinin zarar görmemesi için skor 3-3 olarak tescil edilmiştir (Fomina, 2009: 138-139).

1932 Mayıs'ında İsmet İnönü Başkanlığındaki resmi bir heyet Moskova'ya ziyarette bulunmuş ve Sovyet Hükümeti Türkiye'ye 8 milyon altın Amerikan doları sanayi kredisi vermeye razı olmuştur. Edinilen bu kaynakla Sovyet mühendis ve teknisyenlerin yardımıyla Kayseri ve Nazilli'de tekstil fabrikalarının temelleri atılmıştır. Bu esnada SSCB takımı da Türkiye'ye davet edilmiş, yine FİFA engeline karşı Türk takımı Türkiye Halkevleri Takımı olarak adlandırılarak maçlar oynanmıştır. İki İstanbul'da ve ikisi Ankara'da olmak üzere toplam 4 maç yapılmış, 21 Ekim'de Fenerbahçe Stadi'nda yapılan maç 2-2 berabere bitmiş, ertesini gün oynanan maçı ise Sovyet takımı 4-0 kazanmıştı. Ankara'da 27 ve 30 Ekim'de yapılan maçlarda ise Sovyet takımı 1-0 ve 3-2'lik sonuçlarla galip gelmiştir (Fomina, 2009: 139).

Temmuz 1933'te Türkiye Halkevleri Takımı yine Dinamo Stadi'nda 50 bin seyirci önünde SSCB ile karşılaşmış ve bu maçı 2-1 galip tamamlamıştır. Bir sene sonra 7 Ağustos 1934'te aynı statta bu sefer 60 bin seyirci önünde SSCB takımı Türk Takımını 2-1 mağlup etmiştir. Ancak bu tarihlerde sadece futbol maçı ile yetinilmemiş, Moskova'daki futbol yarışmasına paralel olarak Leningrat'ta güreş, yüzme, futbol ve atletizm yarışmaları yapılmıştır. Türk takımı güreşte 6-0 galip gelmiştir (Fomina, 2009: 140).

1935'te VSFK Başkanı Mantsev, SSCB Milli Futbol Takımı, eskrimciler, tenisçiler ve güreşçilerden oluşacak spor heyetinin Türkiye'ye gönderilmesini onaylamış ve iki ülke arasında karşılaşmalar 15 Ekim

1935'te başlamıştır. Bu seyahat sırasında çeşitli illerde iki takım arasında 6 maç oynanmış, SSCB takımı 3 beraberlik ve 3 galibiyet kazanmıştır. Bu maçlarda görev alan Rus hakem Şelçkov'n verdiği hatalı ve taraflı kararlar, Türk kamuoyunda büyük bir öfkeye yol açmıştır. Ancak bu konuda Sovyet basınında hiçbir bilgi verilmemiştir. Maçlar sert oynanmış ve maçlardan bir tanesinde oyuna devam edilmesi için Başbakan İnönü ve SSCB Büyükelçisi Suritsa'nın müdahalesi gerekmiştir (Fomina, 2009: 140).

Sovyet takımın dönüşünden sonra Moskova'da 14 Kasım 1935 tarihinde toplanan VSFK Prezidyumu, bu seyahat sırasında yaşanan olayları incelemiştir. VSFK Başkanı Mantsev, Sovyet hakem Şelçkov'u ve futbolcuları eleştirmiş, Sovyet sporcuların seyahat esnasında devrimci propaganda yapmaya çalıştıklarına dikkat çekerek ve Sovyet-Türk ilişkilerine zarar vermemesi için ileride bunun yapılmasını yasaklamıştır (Fomina, 2009: 141).

Montrö Konferansında, Sovyet desteği alarak Boğazların idaresini ele geçiren Türkiye, bu destekle SSCB'ye daha da yakınlaşmıştır. Konferansın ardından 1936'da Türkiye Milli Futbol Takımı bir kez daha Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmiş, o sene SSCB'nin milli takımı toplanmadığı için yalnızca futbol kulüp takımlarıyla maç oynamıştır. 18 Eylül 1936'da Dinamo-Moskova ile oynanan ilk maça 90 bin seyirci katılmıştır. Türkiye Halkevleri Futbol Takımı Dinamo, Spartak, Kiev ve Leningrad şehir futbol takımlarıyla karşılaşmıştır (Fomina, 2009: 141).

Temmuz 1937'de Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüşdü Aras, İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya, TBBM Milletvekilleri Rahmi Apak ve Şükrü Şenozan Moskova'yı ziyaret etmiş, 1936 Montrö Konferansında yaptıkları müşterek çalışmadan duyulan karşılıklı memnuniyet dile getirilmiştir. Ayrıca Tevfik Rüşdü Aras, Sovyet tarafına Kayseri ve Nazilli fabrikalarının inşaatından dolayı memnuniyetini ve minnettarlığını bildirmiştir. Ziyaret sırasında 14 Temmuz'da Türk heyeti Sovnarkom nezdinde kurulan Beden Terbiyesi ve Spor Komitesi Başkanı Harçenko'yu ziyaret etmiş ve aynı gün akşam Dinamo Stadi'nda düzenlenen büyük spor ve cimnastik bayramını seyretmiştir (Fomina, 2009: 141-142).

Sovyetler Birliği'nin spor üzerinden yürütülen dış politikası RSI ile sınırlı değildi. Proleter sınıfın bulunmadığı doğu ülkelerinin milli-devrimci burjuvazisiyle yakınlaşma politikasında ve Batı Avrupa kapitalist ülkeleriyle geliştirilen ilişkilerde Sovyet sporu, dış politikanın bir aracı

olarak kullanılıyordu. Özellikle milli burjuvazinin iktidara yeni geldiği ülkelerde “burjuva” devriminin ileride kolaylıkla sosyalist devrime çevrilebileceğine inanılıyordu. Çin, Moğolistan, Afganistan, İran ve Türkiye konusunda yapılan spor üzerinden siyasi ilişki kurma teşebbüsleri incelenerek, Sovyet spor yetkilileri tüm adı geçen ülkeleri Doğu Spartakiadası’na davet etmeyi düşünmüştür. Spartakiada sosyalist düzenin bir propagandası olmakla birlikte Spartakiada programında doğu halklarının milli danslarına ve sporlarına da yer ayrılmıştı. Doğu Spartakiadası gerçekleşmedi, Çin, Moğolistan ve Afganistan ile spor ilişkileri kurulamadı. Fakat SSCB, İran ve Türkiye ile spor üzerinden siyasi ilişki kurma çalışmalarını başarılı şekilde yürüttü. Özellikle Sovyet-Türk ilişkileri bunun en çarpıcı örneğidir. 1924’ten başlayarak Sovyet-Türk diplomatik görüşmelerin öncesinde veya sonrasında veyahut paralel olarak çok sayıda Sovyet-Türk spor yarışması düzenlenmiştir (Fomina, 2009: 141).

4. Sonuç

İmparatorluk tasfiye edildikten sonra, Cumhuriyetin kurucu kadrosu hem doğada kendisini güvene almak hem de İmparatorluktan tevarüs eden müttefiklik ilişkisini korumak adına Sovyetler Birliği ve Almanya ile sıcak ilişkileri sürdürmeyi önemsemiştir. Bunun bir uzantısı olarak da beden eğitimi ve spor alanında da bu ülkelerle temas kurulması ve bu ülkelere gelen uzmanların katkılarıyla ulusal politikaların geliştirilmesi ve eğitim verilmesi bir ilke olarak benimsenmiştir.

Bir yandan 1930’lu yıllarda ulusal spor politikaları yeniden belirlenirken Alman spor uzmanlarından etkin bir biçimde danışmanlık hizmeti alınmış, diğer yandan da ülkemizde ilk kez açılan beden eğitimi öğretmenleri yetiştirme programlarında Alman eğitimcilerden öncelikli olarak yararlanılmıştır. Bununla birlikte ulusal güvenliğin sağlanması açısından öncelikli olarak doğudaki sınır güvenliğini sağlamak adına Sovyetler Birliği ile yakın ilişkide olmak bir dış politika ilkesi olarak benimsenmiş ve bu dönemde Türk takımları en fazla Sovyet takımlarıyla temasta bulunmuştur. Ayrıca ülkemizde yapılan pek çok sanayi yatırımında Sovyet katkısı sağlanmış ve bu yatırımların içerisinde sportif tesisler oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Dolayısıyla Almanya ve

Sovyetler Birliği, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde ürettiği beden eğitimi ve spor politikaları üzerinde son derece etkili olmuştur.

Kaynaklar

- Akgül, L. H. (2001). Cumhuriyet Dönemi Spor Adamlarından Burhan Felek. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 49, Mart 2011. Web: <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=Dergiler&IcerikNo=278> adresinden 7 Ekim 2011 tarihinde alınmıştır.
- Akın, Y. (2004). *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atabeyoğlu, C. (2001). *Sporda Devlet Mi? Devlette Spor Mu?* Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları: 7, İstanbul.
- Felek, B. (1934). Spor Terbiyesi ve Askerî Disiplin. *Türk Spor*, Yıl 5, Sayı 18/225, 27 Ocak 1934.
- Fomina, M. (2009). *Sovyetler Birliği'nin İç ve Dış Politikasında Beden Terbiyesi ve Sporun Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hitler, A. (2005). *Kavgam*. (çev. H. C. Yalçın). İstanbul: Manifesto Yayınları.
- Kanok, İ. (1935). Gençlik Teşkilatı Nasıl Olacak? *Spor Postası*, Yıl 3, Sayı 54, 20 Nisan 1935.
- Korkmaz, Z. (2007). *Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nu (Ankara Milli Stadı'nı) Okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde Mekân, Toplumsal Yaşantı ve İdeoloji İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Meşeci, F. (2007). *Cumhuriyet Sonrası Türk Eğitim Sisteminde Ritüeller: Kuramsal Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Özmaden, M. (2010). Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (TİCİ) dönemi milli ruh ve milli temsil, siyasi ve milli propaganda ile ülkeyi tanıtmaya-tanıma çabaları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. Cilt 7, Sayı 1, (s. 1439-1457).
- Türk Spor* (1933). Muazzam Gençlik Teşkilatı Yapılıyor, Yıl 4, Sayı 41/196, 8 Temmuz 1933.
- Türkmen, M. (2012). *Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor; İşçi Sporları ve Türkiye'deki Etkileri (1923-1938)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.